

hos dem den langt strengere lutherske frelseslære, parret med en udpræget pietistisk praksis. Hos »sværmerne« havde denne trosform undertiden et ret sværmerisk anstrøg, og det gav anledning til strid med Peder Laursen, uden at man i denne strid, som det undertiden er sket, kan påvise haugianske elementer.

De breve, der har sat Niels Thomsen i stand til at give denne værdifulde karakteristik af de stærke jyder, har han hentet i norske samlinger, i Grundtvigarkivet i Det kgl. Bibliotek, i rigsarkivet og hos private. Udgivelsen er foretaget på mønstergyldig måde med et omfattende og præcist noteapparat, og da brevene er gengivet bogstavret, giver de, foruden de i det foregående antydede oplysninger om vækkelsens karakter og struktur et levende indtryk af den opvakte almues udtryksmåde og religiøse tankeverden.

H. P. Clausen.

Helge Nielsen: Folkebibliotekernes forgængere. Oplysning, almue- og borgerbiblioteker fra 1770erne til 1834. (Udgivet af Danmarks Biblioteksforening, 1960), 677 s.

»Her er mange slags kiød i denne fricase«, har bibliotekar Helge Nielsen med tanke på Christian V fornøjeligt sat som devise for sin bogs afsnit VI, Noter og henvisninger. Han kunne lige så fornøjeligt have ladet citatet være devise for hele sit værk, så meget mere som både kødet og den frikassé, som det er en bestanddel af, er blevet til en fortrinlig spise – om end næppe den, Danmarks Biblioteksforening havde tænkt sig, da man overlod Nielsen at skrive bogen til foreningens 50 års jubilæum i 1955. Stort set kan det nok være ærgerligt, at den givne lejlighed til en skildring efter de lange linier blev forpasset; men det skal nu ikke forklejne det

resultat, der kom ud af den stillede opgave: dansk biblioteksvæsens historie med særligt henblik på folkebibliotekernes udvikling og deres betydning for folkeoplysningen – selv om dette resultat på en vis måde blev et andet. Under sit arbejde med forhistorien så Helge Nielsen sig stillet over for en enormt kildemateriale, som han synes at have gennemgået rub og stub; til gengæld blev han ved forhistorien, og dansk kultur- og åndshistorie blev en velgennemført studie rigere.

Hvordan forfatteren selv har forstået sin opgave, siger han i indledningen til sine omfattende og detaljerede noter: »At se biblioteket i samfundet, bibliotekshistorien i den sociale og kulturelle historie, at følge tilbud og efterspørgsel og at studere bibliotekets idéhistorie i europæisk sammenhæng har her været hovedopgaven«. Det er et stort mål at sætte sig, arbejds- og kundskabsmæssigt umådeligt krævende, velegnet for et fastledet holdarbejde; men det er faktisk nået af den ene.

Helge Nielsen har bygget sin bog op i tre hovedafsnit. I det første behandler han selve oplysningstiden fra 1770 til 1834 i en stor oversigt med et væld af navne og begreber. Alt forekommer at være taget med, så at man næsten undrer sig på, om der mere vil være noget at hente på disse områder. Naturligvis kunne dette af mange bedømmes som en svaghed, som »fuldkommenhedssyge«, og lidt har det måske også hermed at gøre; men godtager man værkets plan og idé, kan i virkeligheden intet undværes. Det kunne der til gengæld i næste afsnit, hvor sogne- og almuebibliotekerne gennemgås. Her er der for meget, der let kunne have været erstattet af skematiske opstillinger, hvorved det helhedsindtryk, der går tabt i de mange detaljer, havde været bevaret. Når det alligevel er en særlig glæde at læse andet afsnit, skyldes det, at det rummer den til dato mest omfattende og

koncentrerede udnyttelse af den guldgrube, der udgøres af arkivet fra Det kongelige danske Landhusholdningsselskab i Erhvervsarkivet. Landhusholdningsselskabets virke lå især i de første fem-seks årtier på en bred oplysningsbasis, og det var ikke alle dets ledende personligheder, der havde specielle landbrugsinteresser. Det blev derved et vigtigt kulturorgan for flere sider af samfundsudviklingen, og altså også for biblioteksvæsenet, selv om det i denne henseende faktisk kun arbejdede på landet.

Til bybibliotekernes historie flyder de tidlige kilder desværre ikke så rigeligt. Helge Nielsen behandler dem i sit tredje afsnit, der er det mindste – og i flere henseender også det mindst interessante. Fremhæves må dog her skildringen af Suhms bibliotek, der af dets ejer så liberalt blev åbnet for enhver, som havde »lyst til at betjene sig deraf til sin kundskabs udvidelse«.

Over 100 sider har Helge Nielsen viet til noter, henvisninger, register og – særdeles værdifuldt – en topografisk-kronologisk biblioteksoversigt. Alene den giver anledning til varmt at anbefale lokalhistoriske forskere at benytte værket.

Nu er flere gange i det foregående fremhævet bogens væld, dens detaljer og dens omfang, og det kunne måske give anledning til at tro, at den så også var kedelig. Det er den ikke – eller rettere tværtimod. Forfatteren har, også i form af anekdotisk stof, kommet rigeligt af liflige grøntsager på sin frikassé, og hertil kommer, at han er en endog særdeles fortrinlig saucekok, hvis man, for helt at blive i billedet, kan lade det forbindende sprog være rettens sauce. Frisk, lunerigt og letlæseligt skriver han, selv en fiks lille vittighed lader han ikke gå forbi sig. Læs side 499 om amtmand G. Faye, Thisted: »En dansk mand, der var født i Norge af en skotsk mor og med en fransk far kun-

ne vel uanset de flinke tyboer og den rare limfjordsål føle sig lidt forladt ved den yderste grænse«.

I sin opgaveformulering siger Helge Nielsen, at han vil følge tilbud og efterspørgsel. Det første har han gjort så rigeligt, det sidste vel i det omfang, hvori det har været muligt; men det udgør ikke desto mindre et hovedpunkt, som det ganske vist kan være uhyre svært at nå til bunds i, ja problemet kan måske ikke løses i detaljer, kun følges i kulturudviklingen som helhed; ingen kan jo sige, i hvilket omfang folk læste de bøger, de købte eller lånte hjem. At den beskedne og ofte uhyre ensporede opdragelse bar frugter, vidner den videre udvikling imidlertid tilfulde om, selv om adskillige, også af pionererne, ret tidligt søgte at holde igen – det var ikke meningen at gøre den jævne mand hovedet kruset med kultur og oplysning. Det er Helge Nielsens bedrift at have skildret disse pionerer, deres arbejde og forudsætninger på en måde, der sætter dem i den nøjeste kontakt såvel med deres tids åndsliv i bredeste forstand som med den specifikt danske samfundsudvikling.

Finn H. Lauridsen.

Troels G. Jørgensen: Andreas Hojer, jurist og historiker. (Arne Frost Hansen, 1961). 297 s.

Fhv. højesteretspræsident Troels G. Jørgensen har udfyldt sit otium med flittig historisk forskning. I de senere år er det først og fremmest de fremtrædende navne i den danske juras historie, han har behandlet. Man kan således nævne bogen om Ørsted fra 1957 og skildringen af de tre professorer Goos, Nellesmann og Matzen, der kom i 1959. Alle disse personligheder har det til fælles, at de forbandt deres virksomhed som jurister med et arbejde i statens tjeneste eller med en